

Szakmai beszámoló

Az MTA Kiválósági Együttműködési Program keretében meghirdetett „Mobilitás Kutatási Centrum” projekt 2017/2018 évi tevékenységéről

A projekt négy intézmény közös munkájával valósul meg, amelyek kutatási tevékenységéhez a későbbiekben más akadémiai és felsőoktatási intézmények is kapcsolódnak, így a közös kutatási program az MTA Kutatóközpontjai és az egyetemek tudományos együttműködésének kiemelkedő példája.

A kutatási együttműködésben résztvevő és az alprogramokat vezető intézmények:

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi kar, Politikatudományi és Szociológiai Intézet

ELTE Társadalomtudományi Kar, Szociális Munka Tanszék

A projekt tartalmi és pénzügyi tervezését három évre elkészítettük.

A kutatás első évére (2017/2018) folyósított kutatási támogatás terhére a következő kutatási feladatok kivitelezése történt, illetve indult el:

1. Az integrációs társadalom modell - a társadalmi, iskolai, területi és lakásmobilitás, valamint a magyarok migrációs hajlandóságának és a mobilitás etnikai/nemzetiségi dimenzióinak az elemzéséhez elkészült

- az integrációs modell, társadalmi, iskolai mobilitás kérdőív
- a lakásmobilitás, migráció kérdőív

Ezek lekérdezésére 2018 őszén került sor két független, 2700 illetve 2600 fős mintán. A pénzügyi ciklus égéig megtörtént az adatfelvételek file-jainak a tisztítása és elindult a FEOR azonosítók felvitele.

Nevezett témákról a korábban felvett adatok felhasználásával előtanulmány jelleggel négy elemzés készült: az *integrációs társadalmi modell és mobilitás, a társadalom politikai integrációja és mobilitás, a lakásmobilitás történeti trendjei, a szubjektív mobilitás*. Elindult az *integráció és mobilitás a lokális társadalmakban* téma elemzése is. A további kapcsolódó munkák: a *felsőoktatási migráció kutatás megalapozása, a vertikális és horizontális iskolai mobilitás tényezőinek* elemzése, a *Nyugat-Euróban élő magyarokkal* foglalkozó kvalitatív és kvantitatív kutatások módszereinek a kidolgozása történt meg, illetve elindult a területi mobilitás elemzéséhez szükséges adatbázis létrehozása, valamint településsoros adatbázis kialakítása.

2. Szociális ellátórendszer és társadalmi mobilitás

A szociális szolgáltatások rendszerének az elmúlt években látható átalakítása azt a célt szolgálja, hogy ezek az intézmények a korábbinál lényegesen nagyobb szerepet kapjanak a

szegénységben élő gyerekek társadalmi hátrányainak csökkentésében, a generációkon átívelő szegénységi ciklus megtörésében és ezzel a társadalmi mobilitásban. Kutatásunk arra keresi a választ, hogy a helyi szociális szakemberek szemlélete, attitűdjei, együttműködési képessége, döntési rutinjai mennyiben segítik elő vagy éppen hátráltatják a különböző etnikumú kliensek szegénységből való kitörését és a társadalmi mobilitás esélyét. A választ egy országos reprezentatív mintán végzett kérdőíves felmérés segítségével igyekszünk megadni, amelyben a családsegítésben dolgozó szakembereket kérdezzük a társadalmi egyenlőtlenségekkel és a mobilitással kapcsolatos nézeteikről, ebben saját szerepükről, valamint azokról az eszközökről és feltételekről, amelyek szükségesek a társadalmi mobilitás esélyeinek növeléséhez. A felmérés részben a Kiválósági Együttműködési Program finanszírozásában, részben pedig más forrásból valósul meg.

2018. novemberig elkészült a felmérés kérdőíve, kialakításra került a minta, továbbá lekérdezésre került a mintának a KEP-ből finanszírozott része (300 fő). Az adatelemzésre 2019. első félévében kerül sor. Mivel a szociális szolgáltatók társadalmi mobilitásban betöltött szerepéről eddig nemzetközi szinten is csekély számú publikáció született, ezért eredményeink minden bizonnyal széles szakmai érdeklődésre tarthat számot.

Az alprojekt további munkáiként dokumentumelemzés készült, a helyi szociális intézmények és szolgáltatások szakmai dokumentációjának egységes szempontok mentén való elemzése a Szécsényi kistérség 5 településén (5 db esettanulmány, kézirat)

Szociotábor szervezése és lebonyolítása történt a Szécsényi kistérségben egyetemi hallgatók bevonásával: A „Szociális ellátórendszer és társadalmi mobilitás” témában egyetemi hallgatók bevonásával végeztünk kérdőíves lekérdezést a járás gyermekek nevelő családjainak reprezentatív mintáján. Az adatfelvétel egy másik kutatáshoz kapcsolódóan zajlott le, a családok jellemzőire irányuló alapkérdőívhez kapcsoltuk hozzá saját mérőeszközünket, amely a családok szükségleteiről, és elvárásairól a szociális szolgáltatások felé tartalmazott kérdéseket. A táborozás 2018. július 1-6-dika között zajlott le, melynek során a kérdőíves adatfelvételben 238 értékelhető kérdőív született (a tervezett minta elemszáma 250 volt). Jelen kutatásból finanszírozva a táborhoz csatlakozott négy (végzős, illetve már diplomát szerzett) szociális munkás. A kérdőíves adatfelvétel mintájából 40 kiválasztott családban a fenti kérdéskörben interjú is készült. A kérdőívek rögzítése és az SPSS adatfile készítése 2019 elejére készül el, a kiegészítő interjúk legépelése már megtörtént. (40 db interjú és gépelés, 238 felvett kérdőív).

3, Mobil és immobil társadalmi csoportok a helyi társadalmakban

Az immobil falusi fiatalok és szüleik a helyi társadalmakban résztéma kutatásának elindítása és az interjúk előkészítése történt meg. 102 magnós interjú készült el. Az esettanulmányok szempontrendszerének a kidolgozása és az esettanulmányok elkészítése történt meg, Elkészült 11 esettanulmány. A 3 összegző tanulmány szerkezetének a véglegesítése történt meg.

4. A Nyugat Európában élő magyarok integrációja

Az alprojekt az Angliában élő magyarok intézményesülését, társadalmi integrációját vizsgálta. Két alkalommal készült terepmunka. 40 beszélgetés/intervjú készült

A hétvégi magyar iskolák Angliában –

Ismereteink szerint - 23 magyar iskola működik, ezek zöme a 2000-és évek elején vagy az első évtized első felében jött létre. Egy iskola kivételnek számít, az 1987-ben megalakult Londoni Magyar Iskola. Az iskolák jelenleg szakmai hálózatba tömörülnek, ezt részben önkéntesen kezdeményezték, ugyanakkor újabban magyarországi pályázati források (BGA) is lehetővé teszik. Egyik kulcskérdés e ponton az, hogy a hálózatosodást hogyan befolyásolja az anyaországi támogatás jelenléte. Az iskolák civil alapon működnek, vezetőjük rendszerint olyan személy, aki maga is érintett abban, hogy az iskola létezzon: azaz olyan szülőkről van szó, akinek gyereke az iskola célcsoportját képezi (rendszerint 4-14 évesekről van szó). Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy több iskolában nemrégiben vezetőcsere zajlott, illetve találkoztunk olyannal is, amely nemrégiben alakult (mivel éppen abba a korba értek a gyerekek, hogy a szülők fontosnak tartották az iskola létrehozását). Kérdés lehet továbbá az is, hogy mi a célja az iskolának? Egyáltalán használhatjuk az „iskola” kifejezést e szerveződések vonatkozásában? Mivel hétvégi iskolákról van szó, nyilvánvaló, hogy e szerveződések valamilyen módon kiegészítik a mainstream iskola világát. De mivel hétvégén kerülnek szervezésre, nagy figyelmet fordítanak arra, hogy vonzóvá tudják tenni, és ennek egyik eszköze a közösség építés. A hétvégi iskola akkor lehet sikeresebb, ha nem pusztán tudást (magyar nyelvismeretet) nyújt, hanem közösségi élményt is. Pedagógiai szempontból ugyanakkor kihívást jelent az, hogy milyen módszerekkel tudják az önkéntes alapon résztvevő, hazai pedagógus végzettséggel rendelkező oktatók lekötni a fiatalok figyelmét: itt ugyanis egy ellentmondás feszül, hiszen a hazai és az angliai pedagógiai-módszertani kultúra sok szempontból eltér.

Régi és új diaszpóra szervezetek

Angliában jelenleg is működnek réginek nevezhető magyar szervezetek (egyházak, cserkészlet, a MAOSZ)), de teljesen új intézményesülések is elindultak: magyar színház, magyar bábszínház, táncházak stb. Kutatási kérdésként itt azt vizsgáljuk, van-e kapcsolat a régi és az új szervezetek között, illetve hogyan alakulnak át a szervezetek funkciói, működtetőik milyen integrációs stratégiákat követnek.

Etnikai vállalkozások

A terepmunka eredményeképpen pontosabb rálátásunk alakult ki arról, hogy tipikusan milyen területeken találunk magyar etnikai vállalkozásokat. Az etnikai vállalkozások szűkebb definíciója szerint olyan gazdasági egységeket tekintünk ide tartozónak, amelyek elsősorban magyar ügyfélkört szolgálnak ki. Ezek az alábbiak:

- Magyar éttermek és boltok: az elsődleges gazdasági funkciójukon túl fontos találkozóhelyei a londoni magyaroknak, önmagán túlmutató közösségi integrációs térként működnek. Az éttermek gyakran magyar kulturális rendezvényeknek adnak otthont.
- Ingatlan-közvetítés, munkaközvetítés, vállalkozás-indítással, könyveléssel kapcsolatos szolgáltatások.
- Szállítás, csomagküldés.

- Kulturális szolgáltatások.
- Média: a közösségi portálok megjelenésével a jelentőségük csökkent. Nyomtatott magyar újság jelenleg nincs, vagy csak nagyon szórványosan jelenik meg, az elektronikus hírlapok tartalma meglehetősen szegényes, sok a reklámcélú cikk, hirdetés.
- Kézművesek: ez az önfoglalkoztatók egy népesebb csoportja, két nagyobb területen tevékenykednek: gasztronómia és ruházkodás. A gasztronómiában elsősorban a hungarikumok forgalmazására szakosodtak, némelyek szolgáltatásként működnek (lángos, gulyás-készítés, kürtőskalács – „chimney cake”), vagy egy-egy magyar terméket/márkát forgalmaznak (főként magyar prémium hústermékek, pálinka és bor) – utóbbiakat a kiskereskedők közé is sorolhatjuk, bár önálló boltjuk nincs, termékeiket vásárokon és interneten keresztül értékesítik. A ruházkodás az egyes vidékek hagyományos magyar népviseletét készíti, illetve viszi ki a londoniaknak. Egy jól szervezett, látható vállalkozói szegmensről van szó, akik a rendszeresen megszervezett magyar vásárokon találkoznak, Anglia-szerte. A szervezésben kulcsszerep jut a kézműveseket tömörítő egyesületnek, a British Hungarian Artisan’s Association-nak (ennek a vezetőjével utólag telefonos interjú készült).
- Vállalkozói egyesületek: több olyan szervezet és kezdeményezés is létezik Londonban, amelyek a különböző magyar vállalkozói szegmenseket tömöríteni akarják, össze akarják kapcsolni. Ezek közül kiemelkedik a már említett BHAA, és a HENE (Hungarian Entrepreneurs' Networking Event), utóbbi félévente szervez találkozót az angliai magyar vállalkozóknak. Ezek további megismerése prioritás lesz a terepmunka következő fázisaiban.

Lokális szerveződések (Brighton és környéke)

Két alkalommal összesen 11 interjú készült az itteni magyar diaszpóra képviselőivel. Noha jelentős számban élnek magyarok a városban és a környező településeken, a közösségi önszerveződések kevéssé intézményesültek, illetve a néhány éve megkezdődött intézményesülési folyamatok megakadni látszanak. Brightonban van magyar óvoda-bölcsőde és korábban működött egy tanoda is, azonban az intézmény inkább magánvállalkozás, és tudatosan nem keresi a kapcsolatot a magyar iskolák és tanodák Nagy-Britanniában működő hálózataival, illetve a MAOSZ-nak sem tagja. Működik egy magyar kórus a városban, a kórusvezető Dublinból költözött ide, ahol sikeresen működtette az ottani magyar kórust. Jellemző a magyar közösségi szerveződésekre a nők felülreprezentáltsága, ez egy fontos további kutatási téma lehet. A civil szervezetek és közösségi önszerveződések mellett az üzleti, vállalkozói tevékenységben is érvényesülhet a saját etnikai csoport hatása.

Társadalmi integráció

Az interjúk során mindvégig felbukkant az etnikai identitás és a brit társadalomba való beilleszkedés kérdése. Úgy tűnik, hogy markáns különbségek mutatkoznak aszerint, hogy egyes családok mekkora jelentőséget tulajdonítanak az anyanyelv és kultúra ápolásának, megőrzésének, illetve a gyerekek esetén átadásának. Szinte minden beszélgetőpartnerrel érintettük ezt a témát, de készült két interjú, ahol Nagy-Britanniában született gyerekeket nevelő szülők beszéltek erről a kérdéstről. A kulturális asszimilációhoz való viszony tűnik a legjobban artikulált témának a kutatás eddigi szakaszában, a nyelvhasználattal, a szervezett magyar

nyelvtanulással, valamint a magyar szokások, ünnepek, hagyományok ápolásával kapcsolatos stratégiák feltérképezése és esetleges tipologizálása izgalmas lehetőségeket kínál.

Több interjúból is leszűrhető, hogy majdnem minden transznacionálissá válik: megmarad a magyar kötődés, az angol-brit identitás nehezebben épül ki. Ráadásul az angolok mindenkit egységesen kelet-európainak tartanak, ezért e szinten is kialakul valamiféle közösségiség.

A migráció oka ugyan sokrétű, de a gazdasági helyzet mellett feltűnik az otthoni politikai helyzet. A kint maradás egyik oka a kiszámíthatóság, pl. az, hogy bíznak az államban, mivel Angliában húsz év múlva is lesz nyugdíjuk, hiszen mondhatni hetente látják a papíron a magánnyugdíj-megtakarítást. Az integráció foka talán magyarázható egyfajta osztály-szemlélettel. Az elitbe nehéz integrálódni, az itthoni legkiválóbb angoltudás sem elég. A kintmaradás is magyarázható osztályszemponttal: a nem a legalacsonyabb, de valamilyen speciális szaktudással rendelkező munkás réteg Angliában biztosabbnak látja a saját jövőjét.

A hazatérés okai könnyebben beazonosíthatók: kint mégsem egyszerű integrálódni, már van megtakarításuk, befektetésük az alanyoknak, otthon is találnak munkát, ami kiegészül néhány magénélettel vonatkozóval (pl. otthon maradó idős szülő). Fontos tudatosítani azt is, a kivándorlás már nem egyirányú utca, jellemzővé válik az ingázás is: egyes alanyaink beindítottak a kint megszerzett tőkével vállalkozást Magyarországon is, de még Angliában is tevékenyek.

5. Közfoglalkoztatás és mobilitás

A közfoglalkoztatással kezelt és kontroll terek kiválasztását megelőző kvantitatív elemzés előkészítése, módszereinek a kidolgozása.

A közfoglalkoztatottak adminisztratív adatállományának a tisztításához, rendezéséhez, tartalmi feldolgozásához szükséges módszerek meghatározása, a megfelelő elemzési technikák, modellek meghatározása.

6. Munkaerőpiac és mobilitás – társadalmi reintegráció. Élet a börtön után

Az interjúterv és a minta kialakításában. A *kockázati elemeket* megragadó változók generálása, azokkal előzetes számítások végzése, az eredmények alapján támpontok a kismintás vizsgálat megtervezésére. Konzultációk (BVOP, büntetésvégrehajtási intézetek). A *szabadultakkal* való kapcsolatfelvétel módjának kidolgozása. A *munkáltatókkal* való kapcsolatfelvétel módjának kidolgozása. A szabadultakkal való kapcsolatfelvétel módjának kidolgozása. A munkáltatókkal való kapcsolatfelvétel módjának kidolgozása. Megtörtént az interjúkészítéshez az engedélyek beszerzése és az interjúzás megszervezése

A projekt nyitókonferenciáját 2018 június 21-én tartottuk meg **Mobilitás és immobilitás a magyar társadalomban** címmel. A konferencia programját a mellékletben küldöm.

2018. november 30.

Kovács Imre
kutatásvezető
MTA TK SZI tudományos tanácsadó, DSC, egyetemi tanár